

Elevi timișoreni în Decembrie 1989 (Partea a II-a)

978 persons have been arrested by the Militia, Securitate and Army officers, in different areas of the city, from December 16th to December 19th 1989. The people arrested on the streets, irrespective of whether they had been simple passers-by or active protesters, were either directly sent to the Penitentiary of Timisoara or, in first stage, to different locations such as the Garrison's Commandment's Office, the hall of the Mayor's Office of the city of Timisoara, the head office of Timis County Militia and the Securitate offices. Irrespective of the locations where they had been sent, all those people were molested, physically and psychically abused and maltreated. The same treatment has been "administered" to over 150 minor children, mostly students in the secondary schools of Timisoara.

Keywords: Revolution, students, prosecutors, Andreea Borșoș, Irinel Maxim, Doru Bogdan, Mihai Zamfirescu, Florin Cazacu, Lucian Marius Oprescu, Silviu Viorel Manea, Maria Trăistaru.

Cuvinte cheie: revoluție, elevi, procurori, Andreea Borșoș, Irinel Maxim, Doru Bogdan, Mihai Zamfirescu, Florin Cazacu, Lucian Marius Oprescu, Silviu Viorel Manea, Maria Trăistaru.

I. Calvarul din Penitenciar

În zilele de 16-19 decembrie 1989 au fost reținute de către milițieni, securiști și militari 978 de persoane în diferite zone ale orașului¹. Cei reținuți pe stradă, protestatari sau simpli trecători, au fost duși direct la Penitenciarul Timișoara sau, în prima etapă, în diferite locații: Comenduirea Garnizoanei, holul Primăriei Timișoara, sediul Miliției Județene Timiș și al Securității. Indiferent de locație, cei reținuți erau molestați, bătuți și maltratați.

De acest tratament „au beneficiat” și cei aproape 150 de minori, în cea mai mare parte elevi ai școlilor timișorene. Astfel, Cazacu Florin, după ce a fost reținut în seara zilei de 16 decembrie 1989 în zona Catedralei și dus în sediul Comitetului Municipal al P.C.R., a fost „luat la palme”, întins pe burtă cu mâinile întinse și ținut în această poziție aproximativ jumătate de oră. Apoi, toți cei reținuți au fost îngrămădiți într-un autoturism Aro și duși în curtea Miliției, unde au fost, din nou, bătuți „cu pari și bastoane” și introduși într-un cerc de milițieni care îi loveau din toate părțile². Întregul grup a fost băgat în celule, iar dimineața, cei arestați au fost duși la Penitenciar și băgați în celule.

De un tratament asemănător a avut parte și elevul de la Poștă și Telecomunicații, Zamfirescu Mihai, reținut tot în seara zilei de 16 decembrie 1989. După ce a fost luat de pe stradă de militari și dus la Garnizoană, unde a fost bătut și întrebat ce caută pe stradă, a fost dus de un echipaj de Miliție la sediul din Strada Leontin Sălăjan. Aici, teroarea continuă, potrivit propriei declarații: „Acolo, când am ajuns, ne-au culcat pe burtă și au început să ne lovească cu picioarele, înjurând de Dumnezeu și Cristoși și așa mai departe, și ne-au spus că ne dau și pâine și libertate și căldură”³.

După miezul nopții a fost arestată și eleva Borșoș Andreea, lângă Grădina Botanică, de un echipaj de miliție însoțit de 4-5 camioane ale armatei. A fost dusă la sediul Securității Timiș și supusă unui tratament pe care nu îl poate uita: „Când ne-au dat jos, ne-au trecut printr-un cordon de milițieni cu bastoane în mână, care dădeau cum apucau în noi. La subsol, unde am intrat, ne-au luat datele și am fost repartizați femei la femei și bărbați la bărbați. Mașinile soseau foarte des în curtea Securității și se pare că pe ceilalți i-au primit altfel decât pe noi. Pe unii îi culcau unul peste celălalt, pe alții puneau câinii... Unii au fost bătuți atât de tare, încât nici nu puteau să stea în picioare”⁴.

¹ *ALTAR 1989. Revoluția din Decembrie: primii pași*, ediție îngrijită de Miodrag Milin, Editura Pardon, Timișoara, 2008, p. 21 (în continuare: *ALTAR 1989...*).

² Arhiva Memorialului Revoluției din Timișoara, *Dosar arestați*, Declarația lui Cazacu Florin din 02.09.1992.

³ *Ibidem*, Declarația lui Zamfirescu Mihai din 02.12.1992.

⁴ *Ibidem*, Declarația lui Borșoș Andreea.

În aceeași noapte a fost arestat, alături de un grup de zeci de protestatari, și elevul Oprescu Lucian Marius, în zona intersecției străzilor Gheorghe Lazăr și Circumvalațiunii, de „militari în ținută kaki cu petlițe albastre”. Nici el nu poate uita loviturile primite în acea noapte: „Am fost transportați cu camioanele la Inspectoratul Județean Timiș al M.I. (Ministerului de Interne, n.n.) și debarcați în curte. Aici am fost obligați să îngenunchiem și să plecăm fruntea la sol. Am fost loviți de cadrele Miliției și civili cu bastoane din lemn și din cauciuc. Loveau fără milă, indiferent dacă erau copii sau femei. Toată această bătaie a durat 10-15 minute, după care am fost duși în arest”⁵. În aceeași declarație dată în calitate de martor în ședința publică din 2 octombrie 1990 a Curții Supreme de Justiție, Secția Militară, elevul se referă și la comportamentul adjunctului șefului Securității Județului Timiș, maior Radu Tinu: „Menționez că în cursul după-amiezii de 19 decembrie 1989 l-am văzut pe maiorul Radu Tinu de la Securitate, care făcea un fel de selecție a celor reținuți și chiar l-am văzut lovind pe unii dintre aceștia, de fiecare dată justificând că atitudinea acestora de a ieși în stradă la demonstrație impune un astfel de tratament”⁶.

În după-amiaza zilei de 17 decembrie 1989 a fost reținut în fața Județenei de Partid și elevul Manea Silviu-Viorel, alături de alți protestatari, urcați într-un camion militar, unde au fost loviți cu coada de lopată de infanterie „pe tot drumul” până la Unitatea Militară din Calea Lipovei și apoi în curtea Miliției Județului Timiș, unde au fost „dați jos în lovituri de baston” și culcați pe iarbă cu fața în jos. „După un timp – își amintește fostul elev – am fost duși în celulă, unde am fost puși să stăm în genunchi și cu fața la perete, de unde cred, în jurul orei 16,00-17,00, am auzit primele împușcături, moment în care am fost, din nou, amenințați (prin vizieră) că vom fi scoși afară și împușcați. După ce s-a lăsat întunericul, am fost scoși din celule, duși prin tunelul de bastoane și băte și urcați în duba penitenciarului și dați jos la Penitenciarul Popa Șapcă”⁷.

Comportamentul abuziv al celor care au reținut demonstranții în zilele și nopțile de protest este confirmat și de declarațiile procurorilor chemați la Penitenciar pentru a-i audia. În informarea făcută la 22 februarie 1990, procurorul Petru Miculescu consemnează: „Cea mai mare parte a celor audiați mi-au declarat, verbal, că au fost crunt bătuți în curtea Inspectoratului Miliției. Alții au declarat că au fost aduși direct de pe stradă la Penitenciar, fără a fi bătuți. În timpul cercetărilor în Penitenciar nu am auzit și nici nu am văzut persoane audiate care să fie bătute acolo”⁸. Același aspect îl consemnează și procurorul Valentin Românu: „Am constatat faptul că o parte din persoanele audiate prezentau urme de violență, aspect pe care l-am discutat și cu ceilalți colegi, care au confirmat situații asemănătoare, precum și faptul că au fost reținute în mod abuziv. Acest aspect s-a discutat și cu organele care coordonau activitatea procurorilor la Penitenciarul Timișoara, procurorul Popa Constantin, procuror șef adjunct la Procuratura Timișoara, și procuror Ionescu Mihai din cadrul Procuraturii Generale a României”⁹.

În vederea anchetării persoanelor reținute în Penitenciar, în dimineața zilei de 17 decembrie 1989, în jurul orei 8,00, au ajuns la Timișoara cu avionul adjunctul procurorului general, Gheorghe Diaconescu, și procurorii Gheorghe Mocuța, Mihai Ionescu, Mihai Onofrei și Ioan Mihai Alexandru de la Procuratura Generală, trimiși de procurorul general Nicolae Popovici. Cei cinci procurori au fost conduși la sediul Inspectoratului Județean de Interne, unde era constituit un colectiv de analiză a situației create la Timișoara, format din generalii Emil Macri, Constantin Nuță și Velicu Mihalea, precum și din șefii organelor județene de Miliție și Securitate. Adjunctul procurorului general a fost informat că în noaptea de 16/17 decembrie au

⁵ *Ibidem*, Declarația lui Oprescu Lucian Marius din 02.10.2009.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, Declarația lui Manea Silviu Viorel din 16.12.2009.

⁸ *ALTAR 1989...*, p. 202.

⁹ *Ibidem*, p. 280.

fost reținute fără forme legale și depuse la penitenciar peste 100 de persoane, dintre care unele au comis infracțiuni de furt¹⁰.

În după-amiaza zilei de 17 decembrie 1989, adjunctul procurorului general, împreună cu cei patru procurori din Procuratura Generală și 12 procurori din Timișoara, s-au deplasat la Penitenciar pentru a verifica situația persoanelor reținute. În urma acestor verificări au rezultat câteva concluzii: persoanele reținute nu aveau acte procedurale de luare a acestei măsuri, multe dintre ele prezentau urme de violență, peste 20% din cei reținuți erau minori și nu existau indicii că ar fi săvârșit vreo faptă penală.

Audierile au continuat și în zilele următoare în două săli și în clubul Penitenciarului, procurorii fiind surprinși de numărul mare de elevi reținuți fără temei juridic și, de aceea, au propus eliberarea lor. Astfel, procurorul Gheorghe Mocuța consemna în informarea făcută în 22 februarie 1990: „Mai mult, am fost șocați că aproximativ 180 de reținuți sunt minori, cei mai mulți fiind sub 14 ani, și tocmai de aceea am cerut punerea lor în libertate. Doleanța noastră a fost însușită parțial, în sensul că punerea în libertate s-a realizat a doua sau a treia zi, numai după ce minorii au fost predați părinților, unui reprezentant al autorității tutelare și al directorului instituției de învățământ din care făceau parte”¹¹. Aceeași poziție a avut-o și procurorul Mihai Ionescu: „La un moment dat, în clasă au fost aduși și minori și atunci am plecat la biroul comandantului, unde am întrebat dacă știe că i-au fost aduși și minori sub 18 ani. Mi-a spus că vor veni directorii de școli, care îi vor prelua pe minori”¹². Procurorul Livius Crețu, de la Procuratura Județeană Timiș, a audiat într-o sală de clasă, în care se făcea pregătirea cadrelor Penitenciarului, 3-4 minori, constatând că n-au comis niciun act de sustragere sau vandalism, ei fiind, pur și simplu, luați de pe stradă pentru că au circulat în oraș la ore târzii. De aceea, el a recomandat punerea lor în libertate¹³. Nici procurorul Alexandru Crișan, de la Procuratura Locală Timișoara, nu constată vinovăția elevilor audiați: „S-a început audierea minorilor. Personal am audiat 6 sau 7 elevi. Toți mi-au declarat că au fost luați de pe stradă, de către milițieni sau persoane îmbrăcate civil, urcați în mașini și duși la Penitenciar. Au negat săvârșirea vreunei fapte penale”¹⁴. La aceleași concluzii ajunge și colegul său, Alexandru Gheorghiuță: „Deoarece, din declarațiile luate, rezultă că nu se pot reține fapte penale, s-a insistat a li se da drumul, acest lucru discutându-se de către toți cei care erau acolo”¹⁵.

Ca urmare a acestor mesaje, primul-secretar Radu Bălan a hotărât, în după-amiaza zilei de 18 decembrie 1989, constituirea a cinci comisii mixte, formate dintr-un reprezentant al Comitetului Județean Timiș al P.C.R., ofițeri ai Ministerului de Interne, reprezentanți ai conducătorilor unităților socialiste și câte un procuror¹⁶. Comisia, formată din Vasile Bolog, secretar cu probleme de propagandă, un lucrător de la Miliția București, procurorul șef adjunct al Procuraturii Județene Timiș, Ștefan Pârvulescu, și mai mulți directori de școli și diriginți, s-a ocupat de audierea elevilor pentru a stabili împrejurările în care aceștia au fost reținuți. În urma acestor audieri, au fost eliberați 50 de elevi din clasele V-XII și încredințați familiilor prin intermediul diriginților și directorilor de școli¹⁷. De-a dreptul dramatică a fost situația elevului Bogdan Roger-Doru, care locuia doar cu mama sa, Clipa Silvia. Fiind și ea arestată, elevul va rămâne la internatul Liceului Industrial Nr. 7 până la eliberarea mamei¹⁸. A doua zi, în 19 decembrie 1989, comisia revine la Penitenciar și continuă audierea elevilor în prezența

¹⁰ *Procesul de la Timișoara*, vol. VI, ediție îngrijită de Miodrag Milin, Editura Fundației Academia Civică, București, 2008, p. 3527.

¹¹ *ALTAR 1989...*, p. 204.

¹² *Ibidem*, p. 193.

¹³ *Ibidem*, p. 175.

¹⁴ *Ibidem*, p. 178.

¹⁵ *Ibidem*, p. 186.

¹⁶ *Ibidem*, p. 234.

¹⁷ *Ibidem*, p. 213.

¹⁸ Arhiva Memorialului Revoluției din Timișoara, *Dosar arestați*, Declarația lui Bogdan Roger-Doru.

inspectorului școlar general Ștefan Bărbulescu. Cu această ocazie, au fost eliberați în jur de 100 de elevi și duși la Inspectoratul Școlar Județean Timiș, unde se desfășura o ședință cu directorii de școli din județ. Și acești elevi au fost încredințați familiilor pentru a nu mai fi reținuți de pe stradă¹⁹. Din păcate, nu toți elevii au fost eliberați odată cu cele două grupuri preluate de către directori și diriginți. Astfel, Oprescu Lucian Marius va fi eliberat doar în seara zilei de 19 decembrie, la orele 21,30, deoarece aflaseră că avea peste 18 ani²⁰, iar Zamfirescu Mihai abia în dimineața zilei de 20 decembrie²¹. Tot în ziua de 20 decembrie, sub presiunea a peste o sută de mii de timișoreni, a fost eliberat și elevul Silviu Manea, care, și după două decenii de la acele evenimente, susține că „l-a eliberat Timișoara”²².

Și după transformarea revoltei în revoluție, prin declanșarea grevei generale și ieșirea în stradă a peste o sută de mii de timișoreni, în 20 decembrie 1989, elevii erau peste tot unde credeau ei că sunt utili, că pot servi, cu entuziasm și curaj, cauza revoluției. Nu puteau lipsi nici din balconul Operei, chiar dacă era periculos și se simțeau expuși, așa cum mărturisește și inginerul Alexandru Ciura: „Sus în foaier – fete de 16 și 18 ani, băieți de aceeași vârstă. Și îndeplineau orice dispoziție, nu se temeau de nimic, înainte de a zice «Da» nu-și făceau niciun calcul!”²³.

Dintre tinerii din foaierul Operei s-a remarcat, prin dezinvoltură și voluntarism, Maria Trăistaru, „cea mai strălucită absolventă de liceu din Timișoara, lucrarea ei de dizertație la *Bacalaureatul vieții*, pentru idee în sine, pentru modul în care a tratat subiectul – *Tânărul și Societatea în care trăiește* – a impresionat urbea noastră, România, întreaga lume”²⁴. Așa cum va mărturisi după 20 de ani de la acele evenimente înălțătoare, Maria Trăistaru s-a născut și a trăit într-o familie modestă, dar, în același timp, bogată „datorită valorilor pe care le aveam în familie. Copilărie frumoasă pe de o parte, frustrantă din alte puncte de vedere. Pe atunci ne lipseau multe lucruri. Înainte de toate – Libertatea. Care bloca curajul de a te exprima dezinvolt, îndrăzneala de a ajunge la informații, de a le transmite mai departe. Ce era caracteristic acelor vremuri? Lipsurile și cozile. Înainte de a merge la școală, mama mă trezea la ora 6 pentru un litru de lapte ori un pachet de unt. De nenumărate ori pâinea, iaurtul se terminau în fața mea. Pe de altă parte, eram bogați, pentru că am avut valori. Ni le transmiteau bunicii, părinții, la noi în special mama”²⁵.

Maria Trăistaru a „luat contact cu revoluția din primele zile”, dar ceea ce a impresionat-o în mod deosebit a fost moartea dramatică a lui Sorin Leia pe treptele Catedralei din Timișoara, în după-amiaza zilei de 18 decembrie 1989. Acele imagini nu le poate uita, după două decenii de la acea tristă zi de decembrie, ce a bulversat milioane de oameni: „Se afla lângă mine, a murit sub ochii mei, cu privirea spre mine, în Catedrală, după ce s-au deschis porțile Sfântului Lăcaș. Păcat că a fost nevoie să se întâmple ce s-a întâmplat. Imaginile acelea, stările sufletești, le-am purtat în mine, le port și acum, m-au marcat, nu le voi uita niciodată. Văzusem duminică oameni fugind, auzisem șfichiuiturile gloanțelor, mă oripilau patrulele monștrilor de oțel, dar ceea ce s-a petrecut pe treptele Catedralei nu-mi va ieși din minte și suflet niciodată”²⁶.

De la această scenă dramatică și până la urcarea în foaierul Operei nu a fost decât un pas de... două zile. Cum a ajuns Maria Trăistaru în foaierul Operei aflăm din interviul dat

¹⁹ ALTAR 1989..., p. 213.

²⁰ Arhiva Memorialului Revoluției din Timișoara, *Dosar arestați*, Declarația lui Oprescu Lucian-Marius din 02.10.1990.

²¹ *Ibidem*, Declarația lui Zamfirescu Mihai din 02.12.1992.

²² Titus Suciu, Vasile Bogdan, *Candelă împotriva timpului*, Editura Memorialul Revoluției 1989, Timișoara, 2011, p. 300 (în continuare: Titus Suciu, Vasile Bogdan, *Candelă...*).

²³ Titus Suciu, *Lumea bună a balconului*, ediție revizuită, Editura Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989, București, 2008, p. 88.

²⁴ Titus Suciu, Vasile Bogdan, *Candelă...*, p. 453.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*, pp. 453-454.

scriitorilor Titus Suciu și Vasile Bogdan: „Piața era plină, ne găseam acolo toți timișorenii, în balcon apăruseră două-trei persoane care ne vorbeau, în jur tineri, foarte mulți tineri, cei pe care brutele comuniste nu reușiseră să ne împuște și care, sper să fiți de acord cu mine, ar fi fost în stare, dacă situația ar mai fi cerut-o, să înfrunte gloanțele cu pieptul dezvelit, și ei. Numai că nimeni nu vorbea de tineri, nimeni nu ne spunea nimic. Nu pretind că aș fi avut până atunci vise mai frumoase, mai îndrăznețe decât alți adolescenți, dar, pentru că nu vorbea nimeni de fabuloasele noastre vise, m-am simțit obligată să urc să le prezint Timișoarei eu”²⁷. Odată urcată în balcon, a luat microfonul și „în fața întregii Timișoare” și-a rugat sora mai mică să meargă acasă pentru a avea grijă de mama lor.

În balcon a făcut ceea ce a simțit că trebuie să facă: le-a vorbit timișorenilor din piață, a încercat să le mențină moralul ridicat, a recitat poezii, a cântat „Sfârșitul veacului trăim” împreună cu demonstranții din piață etc. „Cu toată tinerețea mea – mărturisește Maria Trăistaru – am participat destul de consistent la viața familiei din foaier, am scris documente, le-am transmis, am îndeplinit orice misiune încredințată, mi-am prezentat sugestiile când mi s-a părut că erau potrivite, una peste alta, am făcut parte din personalul activ, din oamenii activi ai familiei.”²⁸ Prin acțiunile întreprinse dorea să le transmită celor din jur „bucurie, seninătate, încredere”, să creeze o stare de bine „pentru toți cei din foaier, pentru toți timișorenii de jos, pentru toți românii”, deoarece își dorea ca fiul sau fiica sa „să fie om liber, cu perspective, să aibă posibilități reale de afirmare”. Cu siguranță că a reușit acest lucru și nu întâmplător a fost cooptată în Biroul Permanent al Frontului Democratic Român, prima formațiune politică liberă constituită în 20 decembrie 1989²⁹.

Pentru Maria Trăistaru momentele de tensiune maximă s-au consumat în seara zilei de 22 decembrie 1989, când „Opera se cam golise” și s-a trezit relativ singură și gloanțele șuierau fără oprire. Și totuși au fost momente de neuitat, dovadă că Maria Trăistaru le evocă, și peste ani, cu firească emoție: „A fost fenomenală empatia stabilită între noi, cei din balcon și cei de jos, ne-am simțit una cu ei, ei una cu noi, unii ne refăceam încrederea datorită celorlalți, s-a dovedit că împreună am fost puternici până la capăt și, pentru că ne-am dat unii altora ceea ce ne revigora, am învins”³⁰.

Și după transformarea revoltei populare în revoluție elevii timișoreni s-au aflat în primele rânduri, transmițând încredere și hotărâre zecilor de mii de demonstranți, până la prăbușirea regimului dictatorial. Vestea fugii lui Ceaușescu a fost primită cu un entuziasm fără limite, specific celor aflați la vârsta adolescenței. Din păcate, și după victoria revoluției, în acele zile voit confuze, vor fi victime și din rândul elevilor.

Dumitru **TOMONI**

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*, p. 456.

²⁹ *Rolul Frontului Democratic Român în cadrul Revoluției Române din decembrie 1989*, coordonator Lorin Fortuna, Editura Artpress, Timișoara, 2006, p. 112.

³⁰ Titus Suciu, Vasile Bogdan, *Candelă...*, p. 456.